

PIPPI LANGKOUS EN HET ZWARTE JONGETJE SAMBO

Discriminatie in de literatuur

Lotte Jensen *

Samenvatting | Hoe te denken over discriminatie in de literatuur? Moet je historische werken aanpassen aan de normen van de eigen tijd? En zo ja, hoe ver moet je daarin gaan? Meer in het algemeen: wanneer is sprake van discriminatie in de literatuur en hoe kunnen we het beste daarmee omgaan? Deze vragen zijn te omvangrijk om in deze bijdrage te kunnen bespreken. Niettemin stelt de bijdrage dat er verschillende manieren zijn om boeken geschikt te maken voor nieuwe generaties lezers, die recht doen aan zowel de historiciteit van de tekst als de mogelijke gevoeligheden die deze bij bepaalde groepen kan oproepen.

Trefwoorden | Mini-special II, Artikel 1-lezing, discriminatie, literatuur

Navigator van Wolters Kluwer | NTM-NJCM Bull. 2018/34

1 Inleiding

“Wie weet”, zei Pippi. “Misschien is het zo gezellig in Taka-Tuka-land dat ik zin krijg er altijd te blijven” en ze maakte weer een danspas. “Negerprinses, dat lijkt me nog niet zo’n kwaad baantje voor iemand die er zo weinig schoolkennis op na houdt als ik.”¹

Deze passage is afkomstig uit het kinderboek *Pippi Langkous in Taka-Tuka-land*, oorspronkelijk verschenen in het Zweeds als *Pippi Långstrump i Söderhavet* (1948). In dit verhaal stapt de ondeugende, goedlachse Pippi aan boord bij haar vader, kapitein Langkous, samen met haar vriendjes Tommy en Annika. Ze varen naar het afgelegen Taka-Tuka-land in de Stille Zuidzee, waar haar vader koning is. Daar beleven ze allerlei avonturen.

De Zweedse schrijfster Astrid Lindgren schiep Pippi Langkous vlak na de Tweede Wereldoorlog. Het roodharige meisje met de vlechten viel onmiddellijk in de smaak bij het grote publiek vanwege haar ondeugende, opstandige karakter. Haar populariteit nam nog verder toe dankzij de televisieserie uit de jaren 1969-1970. Ook de verkoop van boeken nam een hoge vlucht. De Pippi-boeken zijn naar 92 talen vertaald en wereldwijd zijn er zo’n 60 miljoen boeken verkocht.²

In 2014 ontstond in Zweden echter veel ophef over het feit dat de vader van Pippi ‘negerkoning’ wordt genoemd. Critici vonden deze term racistisch en stelden dat het taalgebruik aangepast moest worden. Anderen meenden dat de term niet racistisch bedoeld was en dat deze in een historische context moest worden geplaatst. De emoties laaiden hoog op: moest dit Zweedse culturele erfgoed worden aangepast aan de eisen van deze tijd? De dochter van Astrid Lindgren hakte uiteindelijk de knoop door en besloot dat de vader in de jubileum-editie tot ‘koning der Zuidzeeën’ zou worden omgedoopt, omdat ‘negerkoning’ kwetsend kon zijn voor sommige groepen. Ze gaf toe dat *Pippi in Taka Tuka-land* nu kolonialistisch kon overkomen, maar wees erop dat het vroeger bijzonder antiracistisch was: hoofdstuk na hoofdstuk wordt

* Prof. dr. L.E. Jensen is als hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij studeerde Nederlands en Wijsbegeerte in Utrecht.

1 Astrid Lindgren, *Pippi Langkous in Taka-Tuka-land*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma 1979, p. 59.

2 https://sv.wikipedia.org/wiki/Pippi_Långstrump#Böcker (geraadpleegd op 3 april 2018).

immers benadrukt dat zwarte en witte kinderen gelijk zijn.³ Wie het verhaal herleest, ziet inderdaad dat Pippi niets moet hebben van rassenonderscheid. Sterker nog: wanneer de zwarte kinderen voor haar buigen, luidt het vertellerscommentaar: ‘Om de een of andere onbegrijpelijke reden hadden ze het in hun hoofd gekregen dat een blanke huid veel mooier was dan een zwarte, en daarom kwamen ze vol eerbied op Pippi, Tommy en Annika toegelopen.’⁴ Pippi werpt zich vervolgens op haar knieën om ‘dingenzoeker’ met de Taka-Tuka kinderen te gaan spelen. Van racisme lijkt inderdaad geen sprake te zijn.

Steen des aanstoots was echter het gebruik van termen als ‘negerkoning’ en ‘negerprinses’. De hele affaire leidde ook in de Nederlandse pers tot ophef. Zo kopte het *Algemeen Dagblad* ‘Met Pippi Langkous heeft ook Zweden Zwarte Piet-affaire’, terwijl redacteur Olaf Tempelman in de *Volkskrant* betoogde dat de Pippi Langkous-boeken niet op de brandstapel mochten belanden, omdat je kinderen anders van de mogelijkheid beroofde te leren dat mensen in andere tijden anders dachten.⁵

Het is een lastige kwestie: moet je historische werken aanpassen aan de normen van de eigen tijd? En zo ja, hoe ver moet je daarin gaan? Meer in het algemeen: wanneer is er sprake van discriminatie in de literatuur en hoe kunnen we daar het beste mee omgaan? Ik kan in dit korte bestek deze vragen onmogelijk beantwoorden, hooguit de zaak verder compliceren door te wijzen op de specifieke aard van literatuur. Juist het duurzame karakter – boeken hebben een lange omlooptijd – en de fictionele inhoud ervan maken het moeilijk, zo niet onmogelijk, om vormen van discriminatie vast te stellen. Toch durf ik als literatuurhistoricus de stelling wel aan dat er verschillende manieren zijn om boeken geschikt te maken voor nieuwe generaties lezers, waarmee recht wordt gedaan aan zowel de historiciteit van de tekst als de mogelijke gevoeligheden die deze bij bepaalde groepen kan oproepen. Boeken kunnen niet alleen een tweede leven krijgen door middel van kleine aanpassingen, maar ook door deze van onderbouwd commentaar te voorzien. Voor de literatuurhistoricus is in alle gevallen van belang dat de oudere versies niet verbannen of vernietigd worden, maar als historische tijdsdocumenten beschikbaar blijven. Na een paar inleidende opmerkingen over literatuur en rechtspraak, zal ik dat illustreren aan de hand van een ander populair kinderboek, *Sambo, het kleine zwarte jongetje*, en enkele canonieke schrijvers uit de Nederlandse literatuur.

2 Literatuur en rechtspraak

Het is buitengewoon lastig om discriminatie vast te stellen in literatuur, juist vanwege het fictionele karakter ervan. Een auteur kan in literatuur de personages allerlei dingen laten zeggen en karikaturale personages schetsen. Hij geniet daarbij een grote mate van vrijheid: het is immers het personage dat bepaalde dingen zegt, niet de schrijver zelf. Een auteur kan bovendien een parabel vertellen of metaforen gebruiken en zo iedere link met de werkelijkheid compliceren. Zo kan iedere beschuldiging van mogelijke discriminatie of belediging onder verwijzing naar

3 <https://nos.nl/artikel/2019316-vader-pippi-langkous-geen-negerkoning-meer.html> (geraadpleegd op 3 april 2018).

4 Lindgren 1979 (*supra* noot 1), p. 69.

5 Petra Sjouwerman, ‘Met Pippi heeft ook Zweden Zwarte Piet-affaire’, *Algemeen Dagblad*, 3 oktober 2014; Olaf Tempelman, ‘Censuur Pippi berooft kinderen van geschiedenisles’, *de Volkskrant*, 23 oktober 2015.

het fictionele karakter van een werk weerlegd worden. Het gebeurt dan ook zelden dat een auteur daadwerkelijk veroordeeld wordt.⁶

Als het gaat om literatuur en rechtspraak, geldt het ezelproces van Gerard Reve als een berucht voorbeeld. In 1966 beschreef hij in *Nader tot U* een scène waarin de ik-figuur seks heeft met God in de gedaante van een ezel:

'En God Zelf zou bij mij langs komen in de gedaante van een éénjarige, muisgrijze Ezel en voor de deur staan en aanbellen en zeggen: "Gerard, dat boek van je – weet je dat Ik bij sommige stukken gehuild heb?" "Mijn Heer en mijn God! Geloofd weze Uw Naam tot in alle Eeuwigheid! Ik houd zo verschrikkelijk veel van U", zou ik proberen te zeggen, maar halverwege zou ik al in janken uitbarsten, en Hem beginnen te kussen en naar binnen trekken, en na een geweldige klauterpartij om de trap naar het slaapkamertje op te komen, zou ik Hem drie keer achter elkaar langdurig in Zijn Geheime Opening bezitten (...)'⁷

Mag je zoiets onder het mom van literatuur doen? Reve werd destijds in hoger beroep van godslastering vrijgesproken, maar vergelijkbare zaken spelen nog steeds. Denk maar eens aan de rechtszaak rondom Pieter Waterdrinker. Deze in Moskou werkzame schrijver en journalist werd in 1998 beschuldigd van antisemitisme, omdat een van de personages in zijn debuutroman *Danslessen* antisemitische uitspraken doet. De Hoge Raad sprak de auteur vrij, omdat het desbetreffende citaat, bezien vanuit de context van het hele boek, niet antisemitisch bedoeld was.⁸

Zodra je het over de inhoudelijke kant van literatuur hebt begeef je je dus op glad ijs: is het strafbaar als je personages bepaalde woorden in de mond legt die in strijd zijn met de wet? Hoe bepaalt een rechter eigenlijk of iets wel of niet discriminatoir is bedoeld? En is het überhaupt mogelijk om auteursintenties te achterhalen? Volgens bepaalde stromingen in de internationale literatuurwetenschap kan de auteursintentie nooit achterhaald kan worden, maar bestaan er slechts rationalisaties achteraf. Ook waarschuwen literatuurwetenschappers voor de zogenaamde 'intentional fallacy', waarbij biografische gegevens van de auteur worden ingezet om auteursintenties te achterhalen. Literatuur is, kortom, precare materie, zeker vanuit een juridisch perspectief. Tegelijkertijd zal niemand willen betogen dat een auteur met iedere willekeurige tekst kan weggkomen, zolang hij er maar het etiket 'fictie' opplakt.

3 Sambo, het kleine zwarte jongetje

Hoe moeilijk het is om vormen van discriminatie in literatuur vast te stellen, kan geïllustreerd worden aan de hand van een ander kinderboek: *Sambo, het kleine zwarte jongetje*. Dit werk, van de hand van de Schotse schrijfster Hellen Bannerman, verscheen voor het eerst in 1899 onder de titel *Little Black Sambo*. Het werd voor het eerst in het Nederlands vertaald in 1954 door Annie

6 Voor een overzicht van Nederlandstalige literaire werken die tot juridische conflicten hebben geleid, zie Klaus Beekman en Ralf Grüttemeier, *De wet van de letter. Literatuur en rechtspraak*, Amsterdam: Polak & Van Gennep 2005. Zie voor een historisch overzicht van 'schokkende boeken' in de Nederlandstalige literatuur ook: Rick Honings, Lotte Jensen en Olga van Marion (red.), *Schokkende boeken!* Hilversum: Verloren 2014.

7 G.K. van het Reve, *Nader tot U*, Amsterdam: Van Oorschot 1966, p. 112-113.

8 Ward Wijndelts, 'Vooral tevredenheid na uitspraak Waterdrinker', *NRC Handelsblad*, 12 oktober 2001.

M.G. Schmidt, met illustraties van de Zweedse kunstenaar Gustaff Tenngren. Sindsdien is het vele malen herdrukt, voor het laatst nog in 2001 in de Gouden Boekjes Reeks.

Hoofdpersoon is het zwarte jongetje Sambo. Hij komt in gevaar wanneer hij een groep tijgers ontmoet in de jungle. Om te voorkomen dat hij opgegeten wordt, staat hij zijn mooie nieuwe kleren en zijn paraplu af. De tijgers ruziën wie er het mooiste is en raken verstrikt in een onderling gevecht, waardoor Sambo kan ontsnappen. De tijgers rennen zo hard achter elkaar aan, dat er een plasje tijgerboter overblijft. Vader Jumbo doet de boter in een kruik en mama Mambo bakt er mooie pannenkoeken van. Sambo eet wel 169 pannenkoeken, omdat hij enorme trek heeft gekregen na zijn avontuur.

Ik kan u uit eigen ervaring verzekeren dat kinderen zich het meeste met Sambo identificeren en het liefste hetzelfde zouden willen meemaken – de gigantische stapel pannenkoeken geeft uiteraard de doorslag. En toch voelen we allemaal wel aan dat het boekje in het huidige tijdsgewricht de nodige vragen oproept, zeker wanneer we de illustraties erbij betrekken (Sambo heeft zwart kroeshaar en grote rode lippen). In hoeverre is dit verhaal discriminerend, omdat het op deze manier portretteren van donkere mensen stigmatiserend zou kunnen werken? En zit die eventuele stigmatisering in de tekst of de illustraties? En hoe verhoudt het eventueel discriminerende karakter zich tot het feit dat Sambo de held is die met een grote stapel pannenkoeken wordt beloofd?

Het gevoel van onbehagen wordt alleen maar groter, wanneer we ons in de receptiegeschiedenis verdiepen. Sinds de verschijning van het boek in 1899 nam de populariteit van het boekje een hoge vlucht, totdat er in de jaren 1930 stemmen opgingen dat het racistisch was. Met name de naam Sambo zorgde voor negatieve associaties: in de Verenigde Staten werden zwarte kinderen voor Sambo uitgescholden nadat het boekje was voorgelezen in de klas met als gevolg dat er een anti-Sambo campagne op gang kwam. Vervolgens zagen er allerlei herziene versies het licht, onder andere eentje waarbij het Afrikaanse jongetje een Indisch uiterlijk heeft gekregen. De naam van het jongetje is ook verschillende malen aangepast, onder ander naar Sam en Little Rajani.⁹

Als gezegd verscheen de eerste Nederlandse vertaling in 1954, ruim een halve eeuw nadat de originele versie was gepubliceerd. Opmerkelijk genoeg zijn de hoofdrolspelers in deze editie met nog meer nadruk zwart. Het werk opent als volgt: 'Er was eens een jongetje en hij heette Sambo en hij was pik pik zwart'. Het kinderboek werd in de jaren 1970 in de ban gedaan, omdat het politiek incorrect werd bevonden. In 2001 werd het echter ongewijzigd heruitgegeven in de reeks Gouden Boekjes. De uitgeverij, Rubinstein te Amsterdam, had bewust gekozen voor een ongewijzigde versie, uit respect voor de originele boekjes die zij als een onderdeel van het Nederlandse culturele erfgoed beschouwde. Desgevraagd lichtte Dik Broekman van de uitgeverij toe dat hij de inhoud niet racistisch achtte.¹⁰ Enkele jaren later kreeg hij bijval van columnist Sylvia Witteman, die het boekje van zolder had gehaald en met veel plezier herlezen had. Haar hernieuwde kennismaking leidde tot de conclusie dat het een heel 'empowering' verhaal was: Sambo en zijn ouders gedroegen zich immers niet als 'bezwaarlijke zwarte stereotypen'. Integen-

9 Voor een uitgebreid overzicht van alle versies en bewerkingen, zie: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Story_of_Little_Black_Sambo#Controversy (geraadpleegd op 4 april 2018). Zie ook: Dashini Jeyathuray, 'The complicated racial politics of Little Black Sambo', *South Asian American Digital Archive* (5 april 2012), <https://www.saada.org/tides/article/little-black-sambo> (geraadpleegd op 4 april 2018).

10 Paul Steenhuis, 'Kleine Sambo weer uitgegeven', *NRC Handelsblad* 15 juni 2001.

deel: ze waren slim en inventief. En over de namen, Sambo, Mambo en Jambo merkte ze op: 'ach, Kwik, Kwek en Kwak, Suske en Wiske zijn nu ook niet bepaald heldennamen'.¹¹ In Nederland was er verder weinig ophef over deze heruitgave, maar in Amerika woedt de discussie nog altijd voort. We zien hier een duidelijk cultuurverschil.

4 Aanpassen of niet?

Intussen blijft de vraag overeind hoe we om moeten gaan met literatuur die als racistisch wordt ervaren. Moeten we de tekst aanpassen naar de eisen van deze tijd? Of moet je juist het historische karakter van bepaalde boeken benadrukken en ze onveranderd laten, zoals de uitgever van de Gouden Boekjes reeks betoogt?

Als literatuurhistoricus schipper ik tussen beide uitersten. Het kan geen kwaad om boeken te moderniseren, opdat ze een tweede leven kunnen krijgen. Het is bijvoorbeeld heel gebruikelijk om nieuwe vertalingen uit te brengen van buitenlandse werken, wanneer het taalgebruik in oudere vertalingen gedateerd blijkt te zijn. Er bestaan bijvoorbeeld verschillende vertalingen van de bestseller *The Catcher in The Rye* van J.D. Salinger, waarbij het taalgebruik, inclusief de scheldwoorden van hoofdpersoon Holden Caulfield, drastische wijzigingen heeft ondergaan. Ook het woordgebruik van *Pippi Langkous* heeft verschillende transformaties ondergaan. Als dat betekent dat het woord 'negerkoning' in 'koning' verandert, omdat dat beter bij deze tijdsgeslacht past, lijkt me dat geen enkel bezwaar.

Maar daarmee is alles natuurlijk nog niet opgelost. In mijn dagelijkse praktijk als historisch letterkundige blijven er genoeg dilemma's over. Ik doceer historische Nederlandse letterkunde en dompel me dagelijks onder in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw. Veel schrijvers uit die tijd bejubelden de koloniale overheersing en schreven denigrerende zaken over kleurlingen. Joost van den Vondel, de bekendste Nederlandse literator spant daarbij de kroon. Hij heeft ontelbaar veel lofzangen op de Gouden Eeuw en koloniale macht van de Republiek geschreven. Neem bijvoorbeeld zijn 44 pagina's tellende gedicht 'Inwydinghe van 't stadthuis t' Amsterdam', dat hij in 1655 publiceerde. Vondel bejubelt daarin Amsterdam als het handelscentrum van de wereld. De andere werelddelen Afrika, Azië en Amerika worden als dienstmaagden van het beschaaft Europa voorgesteld. Waar Hollandse kooplui zijn, heerst rechtvaardigheid, aldus Vondel. Over koloniale oorlogen of internationale handelsconflicten rept hij niet. Integendeel: oceanen en werelddelen komen uit dankbaarheid voor de Amsterdamse wijsheid spontaan hun geschenken aanbieden:

Dus schijnt de weerelt heel om Amsterdam gebouwt,
Gelyck menze, op haer' troon gezeten, hier aenschouwt.¹²

Aldus het trotse commentaar van de dichter. Zijn centrale boodschap luidt dat Amsterdam het centrum van de wereld is, en die gedachte zien we ook terug op de gevel van het stadhuis dat hij bezingt. Het is de Amsterdamse stedemaagd die geschenken van andere werelddelen aanneemt.

11 Sylvia Witteman, 'Sambo, het fijnste Gouden Boekje van allemaal', *de Volkskrant* 17 september 2016.

12 J.F. Sterck e.a. (eds.), *De werken van Vondel*. Deel 5, Amsterdam: Wereldbibliotheek 1931, p. 889.

Vaste gast in het curriculum is ook Nicolaas Beets, die onder het pseudoniem Hildebrand in 1839 de *Camera Obscura*, een van de invloedrijkste boeken uit de Nederlandse literatuur. Maar dit is wat hij in een brief aan de schrijver Johannes Kneppelhout over schrijvende vrouwen schreef: 'Een schrijvende vrouw is een overloopster naar het vijandelijke leger, die door hare sexe gefusileerd moest worden'.¹³ Wat nu te doen met Vondel en Beets? Moeten we beide schrijvers met terugwerkende kracht uit de canon weren? Zou het Vondelpark omgedoopt moeten worden en het standbeeld van Vondel naar een museum moeten verhuizen? Niemand zal denkkelijk zover willen gaan, al was het maar omdat dan vrijwel geen enkele schrijver uit die tijd gespaard zou blijven: hele wijken zouden van nieuwe namen voorzien moeten. Het kan echter geen kwaad om dergelijke teksten ook aan te grijpen om kritisch bewustzijn bij de studenten te kweken, juist door de historiciteit en tijdgebondenheid van dit soort teksten te benadrukken.

Dat geldt ook voor de omgang met een dichter als Jan Fredrik Helmers (1767-1813), wiens werk eveneens tot de verplichte lectuur van studenten Nederlands behoort. Hij geldt als een van de belangrijkste verzetsdichters uit de Franse Tijd, die niet schroomde Napoleon in zijn werken te bekritisieren. In 2017 was het 250 jaar geleden dat hij werd geboren en bij die gelegenheid werd een plaquette in de Derde Helmersstraat te Amsterdam onthuld. Problematisch is echter dat Helmers ook een onversneden racist was. Het is bij vlagen verbijsterend wat Helmers over de superioriteit van de Nederlanders en de onbeschaafdheid van de 'zwarte wilden' schrijft, die hij aanduidt als 'het zwart gebroed'. Een van de meest stuitende fragmenten is te vinden in zijn bekendste verzetsgedicht, *De Hollandsche natie* uit 1812:

Nu stroomt een kostbre vloed uit rijke kruidvleijen,
Uit noot en peperbosch, bij 't klinken der schalmeijen,
Naar Neêrlands schepen af, aan Javaas gloeiend strand,
En Houtman voert die weg naar 't wachtend Vaderland.
Geen bloed kleeft aan dien schat der Ooster werelddelen,
Geen stad werd uitgemoord om onzen smaak te streelen.¹⁴

Helmers is terecht om dit soort versregels verguisd vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. En toch kreeg hij een herdenkingsplaquette in het hartje van Amsterdam. Waarom? Omdat zijn werk niet vergeten mag worden, hoe verwerpelijk sommige uitspraken in onze ogen nu ook zijn. Zijn werk kan ons buitengewoon veel leren over de denk- en leefwereld van het vroeg-negentiende-eeuwse Nederland, toen het nationalisme aan zijn opmars begon. Voor de plaquette werd bewust gekozen voor een citaat dat beter bij onze tijdsgeslacht past:

Als Wereldburger zal uw geest veel hooger zweven;
In geen' beperkten kring moet ge aan één volk meer kleven;
Als burger van heel de aard' is u meer heil bereid;
Breek, scheur den slagboom weg, die volk van volken scheidt.¹⁵

13 Geciteerd naar Marita Mathijssen (sam.), *De kring van Heiloo*, Heiloo: Vereniging Oud Heiloo 1982, p. 56-57.

14 J.F. Helmers, *De Hollandsche natie*. Editie Lotte Jensen, Nijmegen: Vantilt 2009, p. 191.

15 J.F. Helmers, 'De Wereldburger', *De volledige werken*, Antwerpen: J.P. van Dieren en Comp 1844, dl.1, p. 169.

Uiteraard dekt dit fragment de minder fraaie kanten van Helmers toe, maar deze worden ruimschoots toegelicht in de vele geannoteerde versies die er de afgelopen jaren van zijn werk verschenen zijn.¹⁶

In vogelvlucht zijn we zo van Pippi Langkous en de zwarte Sambo bij Vondel, Beets en Helmers uitgekomen. In hoeverre doen deze personages en boeken nog steeds een vorm van propaganda-werk voor het koloniale verleden? En hoever zouden we moeten gaan in het doen van aanpassingen in (kinder)boeken die nog steeds volop gelezen worden? In mijn optiek kan het geen kwaad, en is het soms zelfs noodzakelijk, om kleine aanpassingen te doen in bestaande teksten, zeker wanneer ze nog volop door kinderen gelezen worden. Je zou dit soort boeken ook van een korte toelichting kunnen voorzien. Vanuit het oogpunt van de literatuurhistoricus is het echter van wezenlijk belang om ook de oudere versies goed te conserveren, opdat ze als getuigen kunnen optreden van veranderende politieke en morele opvattingen door de tijd heen.

¹⁶ Bij deze gelegenheid verscheen ook een geannoteerde bloemlezing uit zijn werk: *Helmers herdacht. Gedichten van Jan Fredrik Helmers (1767-1813) ter gelegenheid van zijn 250ste geboortedag 7 maart 2017*. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door Marinus van Hattum en Lotte Jensen, Amstelveen: EON Pers 2017.

SLAVERNIJ IN DE FAMILIE: VAN BEWUSTWORDING NAAR ERKENNING TOT VERBINTENIS

Ellen-Rose Kambel •

Samenvatting | De Nederlandse betrokkenheid bij de transatlantische slavernij trekt nog steeds diepe sporen in de huidige samenleving. Ellen-Rose Kambel blikt in haar lezing terug op de zoektocht naar haar familiegeschiedenis. Een zoektocht die leidde tot een ontmoeting met nazaten van de eigenaren van haar Surinaamse tot slaaf gemaakte familie. In Sassenheim wordt de herinnering aan de eigenaren met een straatnaambord en een lesbrieff voor schoolkinderen levend gehouden. Dat de rijkdom van de Amsterdamse koopmansfamilie vergaard werd door duizenden slaven voor zich te laten werken, bleek echter volledig onbekend in het dorp. De hardnekkige onwetendheid over het Nederlandse slavernijverleden maakt niet alleen gesprekken tussen nazaten moeilijk, maar leidt ook verder weg van het gelijkheidsideaal zoals neergelegd in artikel 1 van de Grondwet. Kambel pleit voor grotere bewustwording van de wreedheden en de omvang van de slavernij en voor erkenning van het leed als noodzakelijke stappen om tot verbinding te komen.

Trefwoorden | slavernij, gelijkheid, artikel 1, vrijheid, discriminatie, racisme.

Navigator van Wolters Kluwer | NTM-NJCM Bull. 2018/35

1 Inleiding

‘The families of former slave holders are not *responsible* for the past in the way a criminal is culpable for a crime. (...) However, the descendants of slave holders are *accountable* for exploitive acts done in our name, for the reasons that we have inherited advantages from them. We can acknowledge and speak about the difficult acts in which our families took part, rather than hide or distort them – we can retell those stories and try to make sense of them.’

– Edward Ball, nazaat van slaveneigenaren in het zuiden van de Verenigde Staten.¹

Vier jaar geleden mocht ik hier, bij het afscheid van mijn promotor, Professor Jenny Goldschmidt, een voordracht houden. Ik heb toen, geïnspireerd door het proefschrift van Goldschmidt, getiteld *We need different stories: Een ander verhaal in het recht en verhalen van verschil*, een persoonlijk verhaal verteld.

Een verhaal over mijn familiegeschiedenis. Over mijn vader, Emro Kambel, die in 1922 in Paramaribo, Suriname werd geboren als zoon van George Clark Kambel (1880-1971), een welvarend man die zich van rubbertapper had opgewerkt tot eigenaar van een rubberbedrijf. Zijn financiële status stelde mijn vader in de gelegenheid om in Nederland te studeren waar hij mijn moeder leerde kennen. Ik heb ook verteld over de oma van mijn vader: Mimi Elisabeth Kambel. Van haar was ik niet lang daarvoor erachter gekomen dat zij in slavernij was geboren. Ze bleek te wonen op een koffieplantage genaamd Crappahoek waar zij samen met haar broertje,

■ Dr. E.R. Kambel is directeur van de Rutu Foundation en nauw betrokken bij discussies over het Nederlandse slavernijverleden.

¹ Edward Ball, *Slaves in the Family*, New York: Farrar, Straus and Giroux 2014, p. xii.